

NOVE KNJIGE

NENAD HAVELKA I LJUBIŠA LAZAREVIĆ:
»SPORT I LIČNOST«, »Sportska knjiga«, Beograd
1981.

Piše: Jelena Stakić

Sport, najšire uzeto, deo je svakidašnjeg života, rečnika, ponašanja; dva beogradска psihologa – Nenad Havelka i Ljubiša Lazarević – približavaju nam, konačno, bavljenje sportom i ličnost sportista i s jedne strane koja je uvek bila u senci spektakularnih strana sporta – svejedno da li vrhunskih rezultata, masovnosti ili koristi po zdravlje – ali im je na neki maglovit način uvek ležala u osnovi; ta strana je psihološka. Istraživanje koje su sproveli (»Motivacija za bavljenje sportom«, obavljeno u Institutu za fizičku kulturu u Beogradu) dalo im je mnoštvo podataka na osnovu kojih su mogli da argumentovano postave odnos između ličnosti i sportske aktivnosti pojedinca.

Kroz karakterne sklonosti ličnosti prelамaju se i u njima se sažimaju vrlo važni motivi (za druženje i za postignuće, recimo), koji su izuzetno značajni za bavljenje sportom, a preko bavljenja sportom – za negovanje demokratsko-integrativnih vrednosti tokom celog života. Ovaj najopštiji zaključak koji su Havelka i Lazarević izveli iz svog istraživanja, mogao bi da posluži kao praktičan orijentir u najrazličitijim oblastima rada s drugima – bili oni deca, adolescenti, odrasli ili stari, zdravi ili bolesni, pojedinci ili grupe, nalazili se u procesu vaspitanja, rehabilitacije ili rekreacije.

Sve to, verovatno, ne zvuči sasvim novo, jer blagotvorna dejstva fizičke aktivnosti na skidan razvoj ličnosti odjavno su zapažena. No i pored toga, razvojni sport i rekreacija, uz sva priznanja koja im se sa svih strana odeju, danas kao da su odgurnuta u drugi plan, da bi u prvoj mogli da blistaju vrhunski i takmičarski sport. »Razvojni sport i rekreacija su još uvek neispitani kontinenti u ovoj celini koju zovemo fizička kultura naroda«, kako kažu Havelka i Lazarević.

Ako i nije stvarno, sport je bar potencijalno masovan i postoji jedan važan razlog iz kojeg on ne može da se nametne kao isključivo »estradna zabava«: čovekov »senzomotorni i saznavno-afektivni senzibilitet nije receptivnog nego produktivnog karaktera«, te posmatranje, naprsto, ne može da zameni učestvovanje, kao što ni gledanje igre detetu ne može da zameni igranje.

Ovo vas vodi drugom opštem zaključku koji su Lazarević i Havelka izveli iz svog istraživanja: u psihologiji sporta, psihičke funkcije bar su isto tako vežne koliko i »dispozicije« za bavljenje sportom, u trenutku dok je sportska aktivnost u toku – mnogo su sadržajnije, validnije i pouzdanije za prepoznavanje ličnosti sportista i njegovog ponašanja, za razliku od ličnosti i ponašanja nesportista, nego što su to dispozicije, pretpostavljeno urđeno i stabilno jezgro čovekove ličnosti uopšte.

Zaista, kakav uticaj ima bavljenje sportom na razvoj i formiranje psiholoških svojstava ličnosti, a kakvu ulogu imaju pojedine karakteristike ličnosti u ponašanju sportista? Prevedeno na običan jezik takmičarskog sporta (ali s implikacijama za bavljenje sportom uopšte), to bi se svidilo na pitanje: da li sport čini vrhunskog sportistu ili se on takav radi? Ovo pitanje (razume se, mnogo razrađenije i psihološki čistije formulisano) bilo je jedno od osnovnih na koje su Havelka i Lazarević nastojali da odgovore svojim istraživanjem. Interakcija personalnih i situacionih determinanti sportskih aktivnosti glavni je predmet psiholoških istraživanja u oblasti psihologije sporta, smatraju oni. Što se dispozicija za sport tiče, autori smatraju da su one ishod sazrevanja i učenja, integrirane u procesu čovekove socijalizacije.

Ovom procesu Havelka i Lazarević pridaju ključnu ulogu u formiranju motivacionih sklopova iz kojih će proizići, ili neće proizići, bavljenje sportom. U ravni razvoja pojedinca, sportska socijalizacija je vaspiti proces, ali u ravni društva – ona je deo ukupnog društvenog razvoja, podvlače autor. Upravo kroz socijalizaciju oni i razmatraju psihološke osnove sportske aktivnosti.

U njihovom istraživanju pod sportskom aktivnošću razumevaju se različiti oblici bavljenja sportom: vrhunskih sportskih aktivnosti, standardna i, na kraju, povremena i neizdiferencirana sportska aktivnost. Oko 1.200 ispitanika (vrhunskih i standardnih sportista, i nesportista) ispitano je s obzirom na svoja sociodemografska obeležja, stavove prema sportu i opšte vred-

nosne orientacije, motiv opšteg i motiv sportskog postignuća i izvorne i opšte crte ličnosti.

Kao što se i očekivalo, pojavile su se razlike između vrhunskih sportista, standardnih sportista i nesportista. U knjizi »Sport i ličnost« one su podrobno objašnjene i obraziožene. Pošto su Havelka i Lazarević te razlike, kao i sva obuhvaćena pitanja sporta, uspešno uklopili u razmatranje socijalno-psiholoških pitanja uopšte, verujemo da će njihova knjiga ispuniti svoje praktične namene – unapređenje trenerskog rada i neposrednog rada psihologa sa sportistima i, istovremeno, doprineti boljem razumevanju procesa sportske socijalizacije.

LUIS H. MORGAN: »DREVNO DRUŠTVO«,
»Prosveta«, Beograd 1981.

Piše: Bojan Jovanović

Inspirisana potrebom za razumevanjem geneze ljudske kulture, ideja o evolucionom razvoju otvorila je mogućnost teorijskom i metodološkom utemeljenu mnogih pojedinačnih naučnih disciplina začetih u prošlom veku. Delo američkog antropologa Luisa Morgana, stvarano pod svodom evolucijske ideje, uz radeve Edvarda Tajlora, bilo je od presudnog značaja za formiranje antropološke nauke koja će se od tada znatno sistematizirati i intenzivnije baviti proučavanjem ljudskog društva i kulture. Opredelen za istraživanje indijanske kulture, Morgan je više godina proveo živeti u plemenu Seneka. Na osnovu sakupljenih podataka napisao je do objavljanja svog kapitalnog dela »Drevno društvo«, publikovanog, inače, 1877. godine, više posebnih studija posvećenih proučavanju socijalno-političkih struktura indijanske tradicije. Među ovim delima od posebnog značaja su studije »Sačevirokeza« (1851) i »Kuce i domaći život domorodaca Amerike« (1881). »Istraživanja čovekovog razvoja od divljaštva i varvarstva do civilizacije«, kako stoji u podnaslovu »Drevnog društva«, pionir američke antropologije je izvršio na osnovu istorijskih podataka o starim društvima i dostupnih etnografskih činjenica. Sagledavajući u prvom delu evolutivni razvoj čovekove inteligencije kroz pronalaske i otkrića, Morgan u naredna tri dela svoje knjige daje pregled razvoja triju osnovnih ideja karakterističnih za celokupno ljudsko društvo i kulturu u dosadašnjoj njegovoj istoriji. Ideje o vladavini, porodici i svojini doživele su tokom istorije, prema njima, svojevrstan rast i razvoj. Nastale u divljaštvu, razvijene u varvarstvu i konačno sazrele u civilizaciji, ove ideje su ujedno i nosioci najglavnijih ustanova čovečanstva.

Dokazana na primeru porekla životinjskih vrsta, linija evolutivnog razvoja od nižih ka višim oblicima ubrzao je inspirisala i istraživanja u oblasti kulture i ljudskog društva. Nositac ovog novog pogleda na ljudsku istoriju, Luis Morgan, ujedno je i jedan od začetnika teorije kulturne evolucije, poznate još i pod nazivom društveni darvinizam. Temeljeći svoje istraživanje na ideji o jedinstvenom evolucionom razvoju čovečanstva, on nije bio u prilici da svoju hipotezu o stupnjevima ovog razvoja izvede generalizacijom iz obimnije grade, već je njegovu hipotezu prvenstveno rezultat dedukcije iz opštije teorijske sheme, ilustrovane dostupnom kulturno-istorijskom i etnografskom gradom. U tom smislu se i može razumeti jednodimenzionalnost ranog evolucionizma, koja se ogleda u prilično krutom i shematskom pristupu istoriji ljudske kulture. Međutim, polazeći od evolucionističke ideje, Morgan je razvio teoriju o etapnom razvoju čovečanstva, ne zapostavljajući oblike ljudskog rada i stepene razvoja ljudske delatnosti kao kriterijumske elemente za klasifikaciju i istorijskih stupnjeva društveno-kulturne evolucije. Ovi elementi daju njegovoj konceptciji vrlo bitnu antropološku fundiranost, bez čijeg se adekvatnog poimanja i ne može razumeti revolucionarni značaj njegovog dela za dalji razvoj naučne misli. Neosporno je da u okviru tehničkog kriterijuma, usvojenog za klasifikovanje posmatranih društava i kultura, osim njegovog empirijskog aspekta, sagledanog kroz način izrade oruda na osnovu kojih se moglo suditi o oblicima i stepenu razvoja ljudskog rada, treba imati u vidu i vrste ljudskih delatnosti koje, takođe, impliciraju stepen socijalnog i kulturnog razvoja.

Sagledana u svetlu materijalističkog shvatanja rada, ideja razvoja od divljaštva preko varvarstva do civilizacije, inheretna evolutivnom razvoju čovečanstva, poseduje i relevantne psihološke i sociološke konotacije. Naime, dovodeći u neposrednu vezu jedinstveno poreklo čovečanstva s pojavom identičnih htenja i potreba ljudi na istom stepenu razvoja, autor »Drevnog društva« je ukazao na mogućnost ustanovljavanja zakona uniformnih operacija čovekovog duha u sličnim društvenim uslovima. Što se sociološkog aspekta njegove teorije tiče, treba reći i to da je svojom koncepcijom o porodičnim i bračnim odnosima Morgan objasnio i same početke geneze ovih odnosa. Polazeći od prirode prvočitog primativnog promiskuiteta i početnog materijalnog karaktera rada, Morgan je ukazao na društvene uslove i zakone njegovog patrijarhalnog preobražaja.

Iako svojevremeno vrlo oštro kritikovano, Morganovo delo je izvršilo snažan uticaj na svetsku antropologiju i naučnu misao uopšte. Rezultati Morganovih istraživanja, a naročito utvrđena periodizacija razvoja ljudskog društva i kulture, poslužili su, kao što je poznato, klasicima marksizma za dalja i produbljenija naučna proučavanja. Jedno od najbitnijih svojstava njegovog dela ogleda se u dijalektičkom shvatanju i tumačenju međusobne povezanosti proučavanih pojava. Morganovo ponovno otkrivanje istorijskog materijalizma, kako je istakao Engels, bazirano je na proučavanju realne osnove materijalnih uslova ljudskog života i njegovog kulturnog razvoja. Na osnovu Morganovog dela, Marks je konačno uobličio svoje pogledne na pristoriju, ali upoznat s »Drevnim društvom« pred kraj svog života, on nije stigao da napiše i sopstveno delo o starom društvu. Komentari, primedbe i sopstvena zapažanja, napisani povodom Morganove knjige, pružaju, na žalost, samo idejni obrisi tog nenapisanog Marksog dela. Međutim, u nedavno objavljenim Marksovim etnološkim sveskama izvodi iz dela »Drevno društvo« predstavljaju vrlo značajan putokaz ka daljoj kritičkoj recepciji re-